

สถานภาพทางการศึกษาสื่อมวลชนไทยโดยนักวิจัยชาวต่างประเทศ

นางสาว วิไลวรรณ รุ่งเรืองรัตน์

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน ภาควิชาการสื่อสารมวลชน

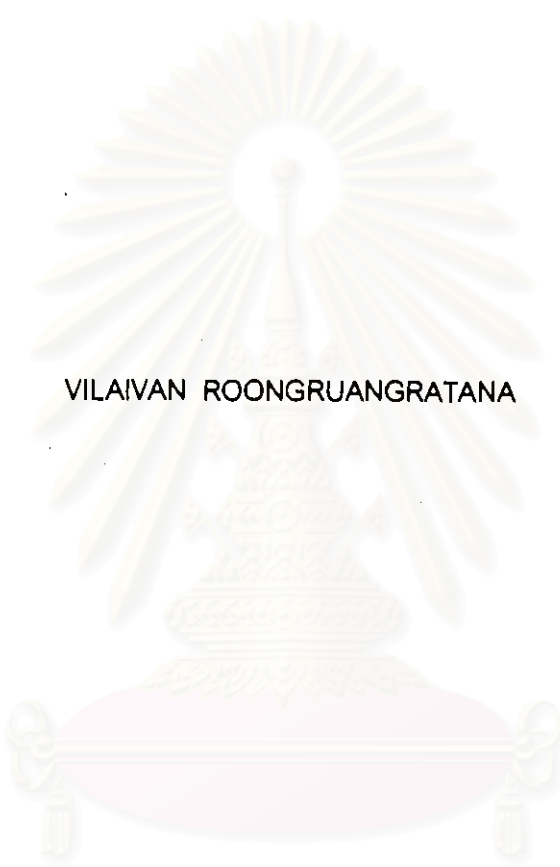
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2542

ISBN 974-334-815-8

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THAI MASS MEDIA STUDIES BY FOREIGN RESEARCHERS

VILAIVAN ROONGRUANGRATANA

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Communication Arts

Department of Mass Communication

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 1999

ISBN 974-334-815-8

หัวข้อวิทยานิพนธ์

สถานภาพทางการศึกษาที่อมวลชนไทยโดยนักวิจัยชาวต่างประเทศ

โดย

นางสาววิไลวรรณ รุ่งเรืองรัตน์

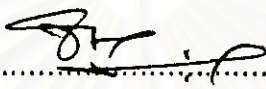
ภาควิชา

การสื่อสารมวลชน

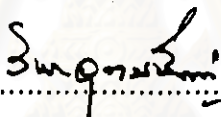
อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

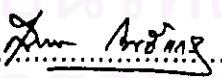

..... คณะบดีคณะนิเทศศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ จุมพล รอดคำดี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ วิภา อุตมฉันท)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา แก้วเทพ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. สมควร กวียะ)

..... กรรมการ
(อาจารย์สุภาพร โพธิ์แก้ว)

วิไลวรรณ รุ่งเรืองรัตน์ : สถานภาพทางการศึกษาสื่อมวลชนไทยโดยนักวิจัยชาวต่างประเทศ
(THAI MASS MEDIA STUDIES BY FOREIGN RESEARCHERS) อ. ที่ปรึกษา : รศ. ดร.
กาญจนา แก้วเทพ, 174 หน้า. ISBN 974-334-815-8.

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจสถานภาพทางการศึกษาสื่อมวลชนไทยของชาวต่างประเทศ ในด้านแนวคิด วิธีวิทยา และองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา โดยศึกษาจากงานวิจัยของชาวต่างประเทศที่สามารถสืบค้นต้นฉบับได้ ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 39 งาน ได้แก่งานที่ศึกษาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1955 - 1999 วิธีการศึกษาเป็นการวิจัยเอกสาร โดยงานทั้งหมดถูกนำมาวิเคราะห์สรุปตามประเด็นที่กำหนดไว้ 13 ประเด็น คือ ผู้ศึกษาหรือหน่วยงานที่ศึกษา วัตถุประสงค์ของการศึกษา ช่วงที่ศึกษา ลักษณะของงานวิจัย สื่อที่เลือกศึกษา แนวคิดในการศึกษา วิธีวิทยา บริบทพื้นที่และกลุ่มคนที่ศึกษา การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ การเสนอแนะในงานวิจัย ลักษณะอื่นๆ ที่มีการศึกษาร่วม และผลการศึกษา

การวิเคราะห์งานวิจัยของชาวต่างประเทศจะแบ่งออกเป็นสองช่วงตามพัฒนาการของทฤษฎีสื่อสารมวลชน โดยงานในช่วงแรกเป็นงานระหว่างทศวรรษที่ 50-60 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยของหน่วยงานราชการจากสหรัฐอเมริกาเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองในช่วงสงครามเย็น ส่วนงานในช่วงที่สองคือตั้งแต่ทศวรรษที่ 70 เป็นต้นมา จะเป็นการศึกษาด้วยวัตถุประสงค์ทางวิชาการโดยนักวิจัยจากสถาบันการศึกษาต่างๆ ในรูปแบบและความสนใจที่หลากหลาย รูปแบบของงานวิจัยจะมีความสอดคล้องกับพัฒนาการของแนวการศึกษาสื่อมวลชน โดยงานในระยะแรกเป็นงานที่ศึกษาในแนวผลกระทบระยะสั้นด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลัก งานวิจัยในช่วงต่อมาจะปรากฏในแนวคิด 9 ลักษณะ ได้แก่ การศึกษาผลกระทบระยะสั้น การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ แนวโครงสร้างหน้าที่ การกำหนดประเด็นข่าวสาร การวางกรอบแนวคิดในการสร้างความเป็นจริงทางสังคม วัฒนธรรมวิพากษ์เบอร์มิงแฮม ผลกระทบระยะยาว และแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง รวมทั้งการศึกษาสื่อมวลชนในเชิงประวัติ วิธีการวิจัยในช่วงหลังจะปรากฏในลักษณะการศึกษาทั้งแบบเชิงปริมาณ การศึกษาเชิงปริมาณประกอบกับเชิงคุณภาพ และการศึกษาเชิงคุณภาพในหลายลักษณะ ในแง่ประเด็นการศึกษาพบว่าการเปลี่ยนจากการศึกษาในประเด็นทางการเมืองในช่วงทศวรรษที่ 50-60 มาเป็นการเน้นประเด็นทางวัฒนธรรมตั้งแต่ช่วงหลังทศวรรษที่ 70 เป็นต้นมา

ภาควิชาการสื่อสารมวลชน.....

สาขาวิชาวารสารศาสตร์.....

ปีการศึกษา 2542.....

ลายมือชื่อนิติกร

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

4185299628 : MAJOR MASS COMMUNICATION

KEY WORD: THAI STUDIES / MASS MEDIA / FOREIGN RESEARCHERS / DIACHRONIC
STUDY / DOCUMENT RESEARCH

VILAIVAN ROONGRUANGRATANA : THAI MASS MEDIA STUDIES BY FOREIGN
RESEARCHERS. THESIS ADVISOR : ASSOC.PROF. KANJANA KAEWTHEP, 174 PP.
ISBN 974-334-815-8.

This is a document research on Thai studies in mass media by foreign researchers. The study focuses on how the foreign researchers applied approach and methodology, including what they found in their study. Data collected from 39 documents, dated from 1955 to 1999, were analysed in 13 categories: sources, objectives of the study, period of study, type of work, media studied, approach, methodology, area and people involved in the study, features compared in the study, suggestions in the study, non-media features treated in the study, and findings.

Data were divided into 2 groups according to the chronological development of mass communication theories. The first group dealt with research conducted during the 1950s and 1960s, mostly from those of the US government organisations for political purposes under the cold war. The second group, on the other hand, comprised research papers and journal articles conducted by scholars for academic purposes, which appeared in different forms of study. The development of Thai mass media studies corresponds to the chronological development of mass communication theories. The first-group documents are mainly survey research, which employed short-term impact approach, while the second ones employed 9 approaches: short-term impact, attitude change, structural-functionalism, agenda-setting, frame analysis, social construction of reality, British cultural study, cultivation effects, political-economy, and a historical approach. Methodologies applied to the second-group documents were in either quantitative or qualitative paradigms, or both. And issues were shifted from political stances to cultural perspectives ever since.

ภาควิชาการสื่อสารมวลชน.....

สาขาวิชา การสื่อสารมวลชน.....

ปีการศึกษา 2542.....

ลายมือชื่อนิต.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลือในการศึกษาจากบุคคลหลายท่านซึ่งผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ อาจารย์ที่ปรึกษาผู้ให้ความคิดริเริ่มและแนวทางในการศึกษา รวมทั้งคำแนะนำตลอดระยะเวลาในการจัดทำ รศ.ดร.สมควร กวียะ รศ.วิภา อุดมจันทร์ และ อาจารย์สุภาพร โพธิ์แก้ว ผู้ให้คำแนะนำในรูปแบบ และประเด็นการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อความสมบูรณ์ของเนื้อหา

และขอขอบคุณสามีของผู้วิจัย อาจารย์ ดร.วิโรจน์ อรุณมานะกุล ผู้ให้การสนับสนุนและความช่วยเหลือตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัยศึกษาในคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 ปัญหาในการวิจัย	7
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	7
1.4 กรอบความคิดในการศึกษา	7
1.5 ขอบเขตในการวิจัย	8
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
1.7 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	9
2 ทบทวนวรรณกรรม.....	10
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	10
2.1.1 แนวคิดเรื่ององค์ประกอบของการสื่อสาร	10
2.1.1.1 แนวคิดเรื่องกระบวนการสื่อสารของลาสเวลล์.....	10
2.1.1.2 แนวคิดที่มองการสื่อสารในเชิงสังคมของโรลีย์แอนด์โรลีย์.....	11
2.1.1.3 แนวคิดเรื่องแบบจำลองกระบวนการเผยแพร่นวัตกรรมของโรเจอร์และชูเมคเกอร์.....	12
2.1.1.4 แบบจำลององค์ประกอบในกระบวนการสื่อสารของเบอร์โล	13
2.1.2. พัฒนาการของทฤษฎีสื่อสารมวลชน	17
2.1.2.1 ยุคทฤษฎีสังคมมวลชน	17
2.1.2.2 กลุ่มทฤษฎีในยุคกระบวนการทัศน์แบบผลกระทบอันจำกัดของสื่อ.....	18
2.1.2.3 กลุ่มทฤษฎีในยุคกระบวนการทัศน์ผลกระทบระดับปานกลางของสื่อ.....	24
2.1.2.4 ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง	30
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	31

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.2.1 งานวิจัยที่เป็นการสำรวจการศึกษาสื่อมวลชนซึ่งมีการใช้ทฤษฎีองค์ประกอบของการสื่อสารเพื่อพิจารณาประเด็นการศึกษาของงานวิจัย.....	31
2.2.2 การสำรวจงานวิจัยไทยศึกษาในสาขาวิชาต่างๆของนักวิจัยชาวต่างประเทศ	33
2.2.2.1 ไทยศึกษาโดยนักวิจัยชาวตะวันตก	33
2.2.2.2 ไทยศึกษาโดยนักวิจัยชาวตะวันออก	41
3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	46
3.1 วิธีดำเนินการวิจัย.....	46
3.2 แหล่งข้อมูล	47
3.2.1 แหล่งข้อมูลห้องสมุด.....	47
3.2.2 แหล่งข้อมูลจากฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์.....	48
3.2.2.1 ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่ใช้	48
3.2.2.2 ผู้ให้บริการฐานข้อมูล.....	50
3.2.3 แหล่งข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต	51
3.3 วิธีการที่ใช้ในการค้นข้อมูล.....	51
3.3.1 การค้นจากหมวดเนื้อหา.....	51
3.3.2 การค้นจากคำสำคัญ.....	52
3.2.3 การค้นตามคำแนะนำผู้อื่น.....	53
3.2.4. การค้นเพิ่มเติมจากรายการอ้างอิง	53
3.2.5 การค้นเพิ่มเติมจากชื่อผู้แต่ง	53
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	53
3.4 การนำเสนอข้อมูล.....	54
4 กระบวนการในการค้นหาข้อมูล.....	55
4.1 แหล่งข้อมูล	55
4.1.1 แหล่งข้อมูลห้องสมุด	55
4.1.2 แหล่งข้อมูลจากฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์.....	58
4.1.3 แหล่งข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต	60
4.2 รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา	64

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4.2.1 รายการงานวิจัยที่สืบค้นได้.....	65
4.2.2 รายการงานวิจัยที่สืบค้นไม่ได้.....	69
5 สรุปผลการศึกษาสื่อมวลชนไทยของนักวิจัยชาวต่างประเทศ.....	70
6 การศึกษาเปรียบเทียบงานวิจัยของชาวต่างประเทศตามช่วงเวลาของการศึกษา.....	115
6.1 หน่วยงานที่ศึกษา – สถาบันที่สนับสนุนการศึกษา.....	115
6.1.1 งานวิจัยในช่วงทศวรรษที่ 50-60.....	117
6.1.2 งานวิจัยในช่วงทศวรรษที่ 70 ถึงปัจจุบัน.....	117
6.2 ลักษณะของงานวิจัย.....	119
6.3 สื่อที่เลือกศึกษา.....	121
6.3.1 การศึกษาในช่วงทศวรรษที่ 50-60.....	122
6.3.2 การศึกษาในช่วงทศวรรษที่ 70.....	122
6.4 ปรับทพื้นที่.....	123
6.4.1 การศึกษาในช่วงทศวรรษที่ 50-60.....	124
6.4.1.1 การศึกษาพื้นที่ทั่วประเทศ.....	124
6.4.1.2 การศึกษาพื้นที่กรุงเทพ.....	124
6.4.1.3 การศึกษาพื้นที่ภาคกลาง.....	124
6.4.1.4 การศึกษาพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	125
6.4.1.5 การศึกษาที่ไม่ระบุพื้นที่.....	125
6.4.2 การศึกษาในช่วงทศวรรษที่ 70 ถึงปัจจุบัน.....	125
6.4.2.1 การศึกษาพื้นที่ทั่วประเทศ.....	125
6.4.2.2 การศึกษาพื้นที่กรุงเทพ.....	126
6.4.2.3 การศึกษาพื้นที่ภาคกลาง.....	126
6.4.2.4 การศึกษาพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	127
6.4.2.5 การศึกษาพื้นที่ภาคเหนือ.....	127
6.4.2.6 การศึกษาพื้นที่ภาคใต้.....	127
6.4.2.7 การศึกษาที่ไม่ระบุพื้นที่.....	128
6.5 แนวคิด.....	128

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
6.5.1 การศึกษาในช่วงทศวรรษที่ 50-60.....	129
6.5.2 การศึกษาในช่วงทศวรรษที่ 70 ถึงปัจจุบัน	133
6.6 วิธีวิทยาวิจัย.....	138
6.6.1 การศึกษาในทศวรรษที่ 50-60	139
6.6.2 การศึกษาในทศวรรษที่ 70 ถึงปัจจุบัน	139
6.7 การศึกษาเปรียบเทียบ.....	141
6.7.1 การศึกษาในทศวรรษที่ 50-60	141
6.7.2 การศึกษาในทศวรรษที่ 70 ถึงปัจจุบัน	141
6.8 ลักษณะการศึกษาร่วมในงาน	141
6.9 ลักษณะประเด็นการศึกษาตามองค์ประกอบของการสื่อสาร	142
7 แนวคิดและลักษณะเฉพาะในงานไทยศึกษาด้านสื่อมวลชนของนักวิจัยชาวต่างประเทศ	146
7.1 แนวการศึกษามลกระทบจากการสื่อสาร.....	147
7.1.1 แนวคิดที่ศึกษามลกระทบอันจำกัดระยะสั้นของสื่อ.....	147
7.1.1.1 แนวการศึกษามลกระทบระยะสั้นของการสื่อสาร	147
7.1.1.2 แนวการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในผู้รับสาร	149
7.1.2 แนวคิดที่ศึกษามลกระทบระดับปานกลางของสื่อ	150
7.1.2.1 แนวการศึกษาการกำหนดประเด็นข่าวสารของสื่อ.....	150
7.1.3 แนวคิดที่ศึกษามลกระทบระยะยาวของสื่อ	151
7.2 แนวการศึกษากลุ่มหน้าที่นิยม	151
7.2.1 แนวการศึกษาโครงสร้างและหน้าที่	151
7.3 แนวการศึกษาทางวัฒนธรรม	152
7.3.1 แนวการศึกษาการวางกรอบแนวคิดในสาร.....	152
7.3.2 แนวการศึกษาการสร้างความเป็นจริงทางสังคม	153
7.3.3 แนวการศึกษาวัฒนธรรมวิพากษ์เบอร์มิงแฮม.....	153
7.4 แนวการศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง.....	154
8 บทสรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	156
8.1 บทสรุป.....	156

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
8.1.1 เหตุผลในการเลือกศึกษาต่อของนักวิจัยชาวต่างประเทศ	156
8.1.2 ลักษณะการศึกษานักวิจัยชาวต่างประเทศ	157
8.1.2.1 ลักษณะการศึกษาตามแนวคิด	157
8.1.2.2 ลักษณะการศึกษาตามองค์ประกอบของการสื่อสาร	158
8.1.3 ภาพของสื่อมวลชนไทยจากการศึกษานักวิจัยชาวต่างประเทศ	159
8.2 ข้อเสนอแนะ	162
รายการอ้างอิง.....	167
ประวัติผู้เขียน.....	174

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญญัตินี้

หน้า

1	แสดงการเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์รูปแบบของงานไทยศึกษาด้านสื่อมวลชนของ ผู้ศึกษาชาวต่างประเทศ : หน่วยงาน – สถาบันที่สนับสนุนการศึกษา	116
2	แสดงจำนวนงานวิจัยแยกตามหน่วยงาน – สถาบันที่สนับสนุนการศึกษา	117
3	แสดงการเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์รูปแบบของงานไทยศึกษาด้านสื่อมวลชนของ ผู้ศึกษาชาวต่างประเทศ : ลักษณะของงานวิจัย	119
4	แสดงจำนวนและสัดส่วนของลักษณะงานวิจัย	120
5	แสดงการเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์รูปแบบของงานไทยศึกษาด้านสื่อมวลชนของ ผู้ศึกษาชาวต่างประเทศ : สื่อที่เลือกศึกษา	121
6	แสดงจำนวนและสัดส่วนของสื่อที่เลือกศึกษา	121
7	แสดงการเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์รูปแบบของงานไทยศึกษาด้านสื่อมวลชนของ ผู้ศึกษาชาวต่างประเทศ : ปรียบพื้นที่	123
8	แสดงจำนวนและสัดส่วนปรียบพื้นที่ที่ศึกษา	123
9	แสดงการเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์รูปแบบของงานไทยศึกษาด้านสื่อมวลชนของ ผู้ศึกษาชาวต่างประเทศ : แนวคิด	128
10	แสดงจำนวนและสัดส่วนแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา	129
11	แสดงการเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์รูปแบบของงานไทยศึกษาด้านสื่อมวลชนของ ผู้ศึกษาชาวต่างประเทศ : วิธีวิทยวิจัย	138
12	แสดงจำนวนและสัดส่วนวิธีวิทยวิจัย	138
13	แสดงการเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์รูปแบบของงานไทยศึกษาด้านสื่อมวลชนของ ผู้ศึกษาชาวต่างประเทศ : การศึกษาเปรียบเทียบ	141
14	แสดงการเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์รูปแบบของงานไทยศึกษาด้านสื่อมวลชนของ ผู้ศึกษาชาวต่างประเทศ : ลักษณะการศึกษาร่วมในงาน	141
15	แสดงการเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์รูปแบบของงานไทยศึกษาด้านสื่อมวลชนของ ผู้ศึกษาชาวต่างประเทศ : ลักษณะประเด็นการศึกษาตามองค์ประกอบของการสื่อสาร ...	143